
ТЕНДЕНЦІЇ СТАНОВЛЕННЯ СУЧАСНОГО ПРАВОВОГО РЕЖИМУ КЕРЧЕНСЬКОЇ ПРОТОКИ

УДК 341.22(477.75)

Дмитриченко І. В.

Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова

Проаналізовано особливості становлення правого статусу і режиму Керченської протоки та хід переговорного процесу щодо врегулювання спірних питань в її акваторії між Україною та Росією.

Ключові слова: внутрішні морські води, Керч-Єнікальський судноплавний канал, адміністративний кордон, морська делімітація.

Керченська протока, яка є єдиним природним шляхом, що з'єднує Азовське море з Чорним морем, за своїм правовим статусом і режимом тісно пов'язана з Азовським морем. На протязі тривалого періоду Керченська протока так само й Азовське море, як за політичними мотивами, так й з точки зору доктрини міжнародного морського права, обґрунтовано розглядалося у якості морської території лише однієї держави (Османської імперії, Російської імперії, СРСР). Керченська протока виконувала функції національної природної "комунікації", яка забезпечувала доступ суден у води Азовського моря. В радянські часи Керченська протока і Азовське море належали до внутрішніх морських вод СРСР. Виключне право СРСР визначати правовий режим Азовського моря і Керченської протоки жодними державами не заперечувалося [1; 2; 3; 6].

Після розпаду СРСР акваторія Керченської протоки і Азовського моря увійшла до складу двох самостійних незалежних держав – України і Росії. У зв'язку з цим стосовно Керченської протоки постали питання – чи підпадає вона під категорію проток, що використовуються для міжнародного судноплавства (правовий режим цих проток визначено Частиною III Конвенції ООН з морського права 1982 р.), або режим її використання має бути врегульовано двосторонніми домовленостями між Україною та Росією.

Метою цієї статті є визначення особливостей становлення правового статусу і режиму Керченської протоки відповідно до норм міжнародного морського права та висвітлення ходу переговорного процесу щодо розподілу суверенної влади в її акваторії між Україною та Росією.

З приводу цієї проблематики вчені-міжнародники висловлювали іноді протилежні підходи. Зокрема представники західної доктрини міжнародного права стверджували, що після розпаду СРСР за Керченською протокою закріпився статус “міжнародної протоки, яка поділена між Росією і Україною” (Нгуєн Куок Дінь) [5]. Інші науковці розглядали Керченську протоку у якості “внутрішньої протоки”, правовий статус якої саме і визначає правовий статус Азовського моря (Г.О. Анцелевич, О.М. Шемякін) [1; 7]. О.М. Шемякін справедливо вказує, що первісним має розглядатися правовий статус Азовського моря і від цього залежить питання про визнання або невизнання за Керченською протокою статусу протоки, що використовується для міжнародного судноплавства [7, с. 221]. Успадкувавши статус історичних внутрішніх вод України і Росії, Азовське море є внутрішнім морем, а Керченська протока воротами в це море. Тому Керченська протока є "внутрішньою протокою", що веде у внутрішні морські води України та Росії (Азовське море). З цього виходить, що положення Частини III Конвенції ООН з морського права 1982 р. не можуть застосовуватися до Керченської протоки, оскільки їй притаманний характер національних морських шляхів. Використання Керченської протоки для іноземного судноплавства можливо лише за домовленістю між Україною та Росією. Тільки ці дві прибережні держави вправі визначати правовий режим Керченської протоки в рамках міжнародного права і поширювати свій державний суверенітет на відповідні її частини. Українська і російські сторони зацікавлені в укладанні двосторонніх домовленостей про співробітництво в морегосподарській діяльності у Азовському морі та Керченській протоці. Тривають складні переговори між Україною та Росією щодо розмежування Азовського моря і Керченської протоки (у березні 2011 р. в м. Києві відбувся 36 раунд переговорів між сторонами).

У Договорі між Україною і Російською Федерацією про співробітництво у використанні Азовського моря та Керченської протоки від 24 грудня 2003 р. (м. Керч) сторони дійшли домовленості, що "Азовське море та Керченська протока історично є внутрішніми водами України і Російської Федерації" (стаття 1 Договору від 24 грудня 2003 р.) та визначили основу правового режиму Азовського моря і Керченської протоки. Так, відповідно до п. 1 статті 2 Договору від 24 грудня 2003 р. торгівельні судна та військові кораблі, а також інші державні судна під прапором України або Російської Федерації, що експлуатуються в некомерційних цілях, користуються в Азовському морі та Керченській протоці свободою судноплавства. Іноземні торгівельні судна можуть проходити Керченською протокою та заходити в Азовське море, якщо вони прямують до українського або російського порту чи повертаються з нього (п. 2 статті 2). Іноземні військові кораблі та державні судна, що експлуатуються в некомерційних цілях, можуть проходити Керченською протокою і заходити в Азовське море, якщо вони прямують з візитом чи діловим заходженням до українського або російського порту, на запрошення однією із сторін або дозвіл, погоджений з іншою стороною (п. 3 ст. 2). Україна і Росія визначили також сферу двохстороннього співробітництва у Азово-Керченській акваторії. Зокрема це спільна діяльність у галузі судноплавства, включаючи його регулювання та навігаційне забезпечення, рибальства, захисту морського середовища, екологічної безпеки, а також пошуку та рятування в Азовському морі та Керченській протоці (стаття 3).

У Спільній заяві Президента України і Президента Російської Федерації щодо Азовського моря і Керченської протоки від 24 грудня 2003 р. було підкреслено, що всі питання, які стосуються Азовського моря та Керченської протоки, повинні вирішуватися лише мирними засобами спільно або за згодою України та Росії. Сторони підтвердили своє загальне розуміння того, що Азово-Керченська акваторія зберігається як цілісний господарський та природничий комплекс, що використовується в інтересах двох держав. Урядам України і РФ було доручено створення спільної українсько-російської корпорації з метою співробітництва в Азово-Керченській акваторії, включаючи експлуатацію Керч-

Єнікальського судноплавного каналу. У ч. 2 статті 1 Договору від 24 грудня 2003 р. зазначено, що "Азовське море розмежовується лінією державного кордону відповідно до угоди між Сторонами". В свою чергу, положення ч. 3 статті 1 цього Договору передбачає врегулювання питань, що відносяться до акваторії Керченської протоки, на підставі окремої угоди. Такий підхід свідчить про відсутність між Україною та Росією єдності з приводу необхідності її розмежування.

Враховуючи те, що води Керченської протоки мають правовий статус внутрішніх морських вод, слід зазначити, що у договірному міжнародному морському праві відсутні правила їх розмежування між сусідніми прибережними державами (наприклад у основоположній Конвенції ООН з морського права 1982 р.). Відсутність таких універсальних правил делімітації внутрішніх морських вод створює труднощі для України і Росії для завершення переговорного щодо делімітації усіх суміжних морських просторів (в тому числі і в Чорному морі). Тому сторони для вирішення питання делімітації морських кордонів в Азовському морі і Керченській протоці мають враховувати загальні правила міжнародного морського права щодо морської делімітації – положення універсальних договірних норм міжнародного права і звичаєві норми міжнародного права, які встановлені для делімітації морських кордонів територіального моря, виключних економічних зон і континентального шельфу між сусідніми прибережними державами.

Україні і Росії тривалий час не вдається дійти згоди щодо розмежування Керченської протоки. Українська сторона займає позицію, що делімітація морського державного кордону в цій протоці має відбутися по лінії адміністративного кордону між УРСР та РРФСР. Фактично постає питання про юридичне підтвердження сторонами вже існуючого кордону в Керченській протоці в дусі положень Статуту ООН, Заключного акту Наради з безпеки і співробітництва в Європі 1975 р. та Договору про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією від 31 травня 1997 р. Росія в свою чергу не визнає згадану лінію кордону і пропонує Україні здійснити делімітацію по осі Керч-Єнікальського каналу, або взагалі не розмежовувати

Керченську протоку і встановити в ній режим "спільного користування" без делімітації, чи встановити в Керченській протоці морські прибережні зони, в межах яких поширювався суверенітет Росії і України, проте вся інша акваторія Керченської протоки була б районом спільного користування на спеціально узгоджених умовах [4].

Слід зазначити, що адміністративний кордон між колишніми радянськими республіками УРСР та РРСФР на всій його протяжності набув статусу державного кордону між Україною та Росією відповідно до норм міжнародного права, двосторонніх угод та норм національного законодавства України та Росії. На нашу думку, враховуючи наявність картографічного позначення адміністративного кордону у Керченській протоці, є достатні юридичні підстави вважати цю частину адміністративного кордону у якості державного кордону між Україною і Росією. У статті 2 Договору про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією від 31 травня 1997 р. зафіксовано, що сторони "поважають територіальну цілісність одна одної і підтверджують непорушність існуючих між ними кордонів". Це положення не встановлює будь-якої різниці між сухопутним державним кордоном і кордоном у водних просторах і стосується всього українсько-російського кордону. Крім того, п. 2 Постанови парламенту РФ "Про порядок введення в дію Закону РФ "Про Державний кордон Російської Федерації" від 1 квітня 1993 р. передбачено, що до укладання договорів про проходження державного кордону, надати кордону Російської Федерації з суміжними державами – колишніми радянськими республіками статус державного кордону.

Отже, на наш погляд, присутні необхідні правові підстави, щоб Україна і Росія підтвердили існуючу у Керченській протоці за часів СРСР лінію адміністративного кордону у якості державного кордону. Кінцева точка цього кордону буде виступати початковою точкою делімітації суміжних районів у Чорному морі (територіального моря).

Література

1. *Анцелевич Г.А.* Международное морское торговое право. Уч. пособ – К.: Издательский дом "Слово", 2003. – С. 108-124.
2. *Блажиєвська М.* Теоретичні та практичні аспекти визначення правового статусу та режиму Азовського моря та Керченської протоки // Український часопис міжнародного права. – 2004. – №1.
3. *Высоцкий А.Ф., Цемко В.П.* Черноморско-Азовский бассейн (правовые вопросы использования пространств и ресурсов) / АН УССР Ин-т государства и права; отв. ред. Шемшученко Ю.С. – Киев: Наук.думка, 1991. – С. 51-55.
4. *Кравченко В.* Вчорашні програші як сьогоднішні перемоги // Дзеркало тижня. – 2011. – 10 червня.
5. *Нгуен Куок Динь, Патрик Дайе, Алэн Пелле.* Международное публичное право: В 2-х т. Т. 2 / Пер. с фр. – К.: Сфера, 2000. – С.267.
6. Современное международное морское право и практика его применения Украиной / *Щипцов А.А., Анцелевич Г.А., Высоцкий А.Ф. и др.* – К.: Наукова думка, 1995.
7. *Шемякин А.Н.* Право пользования морем (генезис структуры содержания). – Одесса: "Астропринт", 2004.

Dmytrychenko I. V. The tendencies of formation of the modern legal regime of the Kerch Strait

The features of formation of the legal status and regime of the Kerch Strait and the progress of negotiations on settlement of moot points in its area between Ukraine and Russia have been analyzed.

Key words: *internal sea waters, Kerch-Enikale navigable channel, administrative border, maritime delimitation.*